
MIRJA LOVRIĆ □ Hrvatski pomorski muzej Split, Split

IZ POVIJESTI

Od Jadranske izložbe do Hrvatskoga pomorskog muzeja Split (HPMS). Hrvatski pomorski muzej Split mlada je ustanova u kulturi grada Splita koja još ne bilježi ni prvo desetljeće svojeg postojanja. Međutim, u Splitu, gradu velike pomorske, lučke i brodograđevne tradicije, u prošlosti je bila bogata i tradicija muzejske djelatnosti povezana s tim gospodarskim granama. Stoga kazivati o najmlađemu splitskomu muzeju nužno podrazumijeva navođenje kronologije zbivanja i praćenje tijeka od prvih projekata za pomorski muzej već dvadesetih godina 20. stoljeća pa do danas. U tom je kontekstu Hrvatski pomorski muzej svjedočanstvo tradicije pomorskog muzealstva u Splitu, dugog osam desetljeća.

Izložba Jadranske straže. Početak pomorskog muzealstva u Splitu, a samim time i pomorskih muzeja uopće (jer, kako ćemo vidjeti, postojala su čak tri), zabilježen je daleke 1925. godine. Naime, prilikom svečanog otvorenja tzv. Ličke pruge, željezničkog spoja Splita s unutrašnjošću, jedan od događaja koji je obilježio taj svečani čin bila je i velika *Jadranska izložba*. Njome se prvi put izloženom građom pokušala skrenuti pozornost javnosti na važnost i vrijednost jedne zemlje (tada u sastavu monarhističke Jugoslavije) čije je bogatstvo obala koja je povezuje sa svijetom. Ali to bogatstvo tek je trebalo prepoznati. U tom svjetlu valja promatrati i rad Jadranske straže, pomorsko-propagandne organizacije (osnovane u Splitu 19. veljače 1922. godine), čijom je inicijativom postavljena *Jadranska izložba; ... , od 25. srpnja do 25. kolovoza 1925. god., na kojoj se prikazalo hrvatsko primorje i njegovo privredno stanje*.¹

*Ova izložba, u hitnji improvizirana, sa čednim sredstvi-
ma, ali sa mnogo dobre volje i ljubavi, ona je jedan
konkretan početak, jedan prvi stvaran alarm primorja:
da se vidi barem u bljedoj slici šta Jadran ima i šta mu
treba, pa da se upre i pomogne!*²

I doista, sudeći prema napisima vrlo popularnoga istoimenoga glasnika *Jadranska straža* (mjesečnika koji je tiskan od 1923. g.), izložba je ubrzo postigla svoj prvi cilj.

Procijenilo se, naime, kako bi izložena građa, koja je tematski tek doticala prikaz razvoja i stanja brodarstva, brodogradnje i ribarstva, riječju, bogatstvo priobalja, mogla poslužiti kao temelj za stvaranje prve stalne pomorske (ali) muzejske izložbe. Stoga je *Jadranska straža, na svojoj sjednici (siječanj 1926.), zaključila da se u Splitu osnuje Pomorski muzej koji je već počeo da se uređuje u dvjema sobama, koje je općinsko Upraviteljstvo u Splitu blagohotno besplatno ustupilo*.³

Otkupom, a najviše darovanjem, u godinama što slijede, odnosno do 1933. godine, prikupljena je građa za budući Pomorski muzej u Splitu. Dakako, sve pod patronatom spomenute *Jadranske straže*, koja je ne samo pozivala građane da daju na raspolaganje svoje predmete vezane za pomorstvo, već je vodila i stručnu skrb o prikupljenoj građi te bez ikakvih dotacija državnih prosvjetnih tijela financijski podmirivala sve troškove nastajanja splitskoga pomorskog muzeja.

Dom Jadranske straže. Orijentacija *Jadranske straže* bila je vidljiva u svim segmentima njezina djelovanja. Osim već spomenutoga istoimenoga glasila, tiskane su popularne brošure i knjige, pokrenuta je Pomorska biblioteka, organizirani su skupovi, seminari, javne manifestacije na kojima su se prodavali predmeti sa znakom JS, održavani su pomorsko-propagandni tečajevi, vodila se briga o razvoju pomorskog športa itd. I, ne manje važno, brojem članova postajali su najbrojnija organizacija u državi. U tom svjetlu 5. srpnja 1931. godine svečano je postavljen temeljni kamen društvenog doma Jadranske straže, u koju se trebao smjestiti i Pomorski muzej.

Otvorenje Pomorskog muzeja. Prvi dio društvenog doma Jadranske straže sagrađen je 1933. godine (završen je u ožujku 1938.g.), kada je i Pomorski muzej dobio svoje prve prostorije. Svečani čin održan je 8. prosinca 1933. godine, a predsjednik organizacije dr. Ivo Tartalja rekao je: *Naporima, požrtvovanjem i doprinosima cjelokupnog udruženja JS sazidan je ovaj prvi dio doma u Splitu na zemljištu, što ga je Jadranskoj straži poklonio grad Split, uz uslov da se na njemu podigne zgrada, koja će u prvom redu služiti za Pomorski muzej*.⁴

¹ *Jadranska straža*, Split, III./1925., br. 7, str. 174

² *Jadranska straža*, n.d., br. 8, str.207.

³ *Jadranska straža*, IV./1926., br. 1, str.17.

⁴ *Jadranska straža*, XII./1934., br. 1, str.27.

sl. 1-2. Pomorski muzej JAZU. Stalni postav 1950.-1960.
Fotodokumentacija: Fototeka MDC-a

Muzej je imao tri odjela, i to obale, brodarstva i ribarstva. Prvi kustos Pomorskog muzeja bio je dr. Ivo Rubić, priznati hrvatski geograf, koji je vodio Muzej sve do travnja 1941. godine. Bez stalnoga stručnog osoblja dr. I. Rubić, znanstvenik i predani entuzijast, sav svoj rad unutar te ustanove posvetio je skupljanju i očuvanju svih predmeta vezanih za naše pomorstvo. Štoviše, omogućio je da pomorstvo u muzeološkom smislu dobije svoj solidni temelj.

Pomorski muzej Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Nakon devetnaest godina djelovanja rad Jadranske straže naglo je prekinut 1941. godine, početkom Drugoga svjetskog rata. Prvi splitski Pomorski muzej doživio je istu sudbinu, od 1941. sve do 1944. bio je zatvoren. Svu imovinu Jadranske straže - zgrade, inventar i ostalo, nakon rata je nacionalizirala ondašnja država. Pomorski je muzej,

međutim, potpao pod Upravu Prosvjetnog odjela Oblasnog NOO-a za Dalmaciju u Splitu, a 1946. godine prelazi u nadležnost Uprave pomorstva u Splitu. Konačno ga 25. listopada 1948. preuzima Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Iste godine Muzej je u prostoru nekadašnjeg doma Jadranske straže otvoren za javnost. Prikazana građa mahom je bila ista (obalni, ribarski, brodarški i povijesni odjel), ali je slijedila aktualnost trenutka - u dominantnom prvom dijelu bila je prikazana borba partizana na moru protiv okupatora. Usto, Muzej je imao i odjel reljefa cijelog Jadrana i odjel obnove u kojemu je na grafikonima prikazan razvoj i socijalističko podizanje pomorstva i brodogradilišta.

Ustanova je organizacijski bila pod neposrednom upravom Jadranskog instituta Akademije sve do 1952. godine, kada ga preuzima Odjel za filozofiju i društvene nauke Akademije.

Novi smještaj Pomorskog muzeja JAZU. U poslijeratnom razdoblju zgrada Pomorskog muzeja na Zvončacu dodijeljena je Komandi JRM odnosno Hidrografskom institutu JRM, a zauzvrat je za smještaj Pomorskog muzeja dodijeljena palača Milesi u središtu grada. Preljepa građevina, podignuta u doba kasne renesanse i ranog baroka na početku 17. stoljeća, adaptirana je za potrebe Muzeja. Dapače, osim novouređene zgrade započeta je razrada postava Muzeja na temelju novih muzeoloških načela. Postav je tematski određen motivom stoljetne borbe našeg naroda na Jadranu i utjecaja pomorstva na socijalne, kulturne i političke pri-

like na Jadranu. Vremenski je obuhvaćeno razdoblje od prve pojave pomorstva na Jadranu, u doba prapovijesti, pa sve do 20. stoljeća. Koliko je to bio važan kulturni i muzejski projekt, svjedoči i podatak kako je nacrt postava trebao odobriti Odjel za filozofiju i društvene nauke JAZU. Slijedom kronologije, Pomorski je muzej otvoren, sada već treći put, 29. studenoga 1956. na tadašnji Dan Republike. Svečano otvorenje u ime JAZU obavio je akademik dr. Grga Novak, a prvi upravitelj Muzeja bio je kapetan Oliver Fijo.

U godinama što slijede bilježi se vrhunac djelovanja ustanove a *Pomorski muzej jedna je od najposjećenijih kulturno-historijskih ustanova grada Splita.*⁵

Dva pomorska muzeja i dvije koncepcije. Dvadeset i pet godina, od 1960. do 1985., Split je imao dva pomorska muzeja, Pomorski muzej JAZU i Vojno-pomorski muzej, što je doista izniman primjer čak i u svjetskim razmjerima. Ali dok je jedan sasvim polako, ali sigurno išao kraju svoje obale, drugi je plovio "nekim drugim" vodama.

Sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća, naime, JAZU svoju aktivnost sve više usmjerava prema znanstvenom radu. Nažalost, to se odrazilo i na sudbinu Pomorskog muzeja. Sve manje egzistirajući kao ustanova, Muzej se ugasio 1966. godine i postao tek stalna izložba Zavoda za pomorstvo JAZU. Ali i ta će forma krenuti svojem kraju.

Mijenjanjem imena, 1981. godine, u Zavod za znanost i umjetnički rad HAZU te proširenjem znanstvenog djelovanja na povijest i umjetničko stvaralaštvo, pomorska će izložba egzistirati još četiri godine. Kao posljednji titraj nekadašnje organizacije nacionalno osviještenih i pomorski orijentiranih intelektualaca entuzijasta, ugasnut će 1985. godine.

Zamisao o osnivanju Vojno-pomorskog muzeja JRM objelodanjena je u Dubrovniku 1957. godine, na godišnjem zasjedanju Sekcije pomorskih muzeja Saveza muzealaca FNRJ. Tom prilikom, *Andelko Kalpić i Andrija Dabović, predstavnici Vojno-pomorskog muzeja u Splitu, koji je u početnoj fazi organizacije, izvijestili su prisutne o dosadašnjim radovima i o osnovnom prednacrtu postave i opreme ove buduće institucije, u kojoj će biti prikazana uloga naše mlade ratne mornarice u NOB-i, te njen dosadašnji razvitak.*⁶

Vojno-pomorski muzej osnovan je, dakle, 1960. godine. Prva izložba NOB na moru za javnost je otvorena 10. rujna 1962. godine, u povodu jubilarne proslave 20. godišnjice osnutka Jugoslavenske ratne mornarice. Muzej je bio smješten u središtu grada, u baroknom bedemu Priulli. *Sadržaj izložbe obuhvaćao je slijed događaja od travanjskog rata 1941. godine i ustanaka u mjestu Gradac siječnja 1942. godine, pa do oslobođenja Istre i Trsta. Izložba je bila skromnih dimenzija uglavnom zbog malog i neprikladnog prostora.*⁷

sl. 3. Tvrđava Gripe, lokacija Hrvatskoga pomorskog muzeja Split

Prikupljanjem nove građe prostor od 400 m² u bedemu Priulli sve se više pretvarao u depo.

U idućih dvadeset godina ta je institucija djelovala u dva smjera, koja će u konačnici rezultirati preseljenjem Vojno-pomorskog muzeja u nove prostore. Naime, intenzivnim prikupljanjem i otkupom muzejske građe, koja i nije sva imala predznak "vojna", te dodjelom prostora u tvrđavi Gripe, koji se pripremao i adaptirao, sve je bilo spremno za preseljenje Vojno-pomorskog muzeja.

Tvrđava Gripe. Dvadeset godina svojeg postojanja Vojno-pomorski muzej JRM svečano je obilježio otvorenjem novih prostora u tvrđavi Gripe 9. rujna 1982. godine. Osim Muzeja, tu je bila smještena i Garnizonska vojna biblioteka te Vojni orkestar Ratne mornarice. Kompleks je sadržavao izvanredno opremljen muzejski prostor (radionicu za restauriranje i konzerviranje metala, fotolaboratorij, crtaonicu, modelarsko-stolarski odjel itd.), na više od 3 300 m² unutrašnje površine. Također, Muzej se koristio i prostorom od 5000 m² uređenoga dvorišnog prostora za vanjski izložbeni postav.

Koncepcijski, muzejska je građa trebala biti raspoređena u tri tematske cjeline s prikazom cjelokupne vojno-pomorske prošlosti; od seobe naroda do 1918. godine, preko razdoblja od 1918. do 1945. godine i, naposljetku, do poslijeratnog razvoja JRM. Međutim, prilikom svečanog otvorenja prezentiran je samo drugi tematski dio, kao i vanjski izlošci artiljerijskoga te podvodnog oružja uz dominantan pramčani dio parobroda "Bakar".

Slijedom spomenutoga, Vojno-pomorski muzej bio je i ostao usko specijalizirani povijesni muzej koji je ponajprije čuvao i izlagao materijalna svjedočanstva mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije te ratne mornarice socijalističke Jugoslavije.

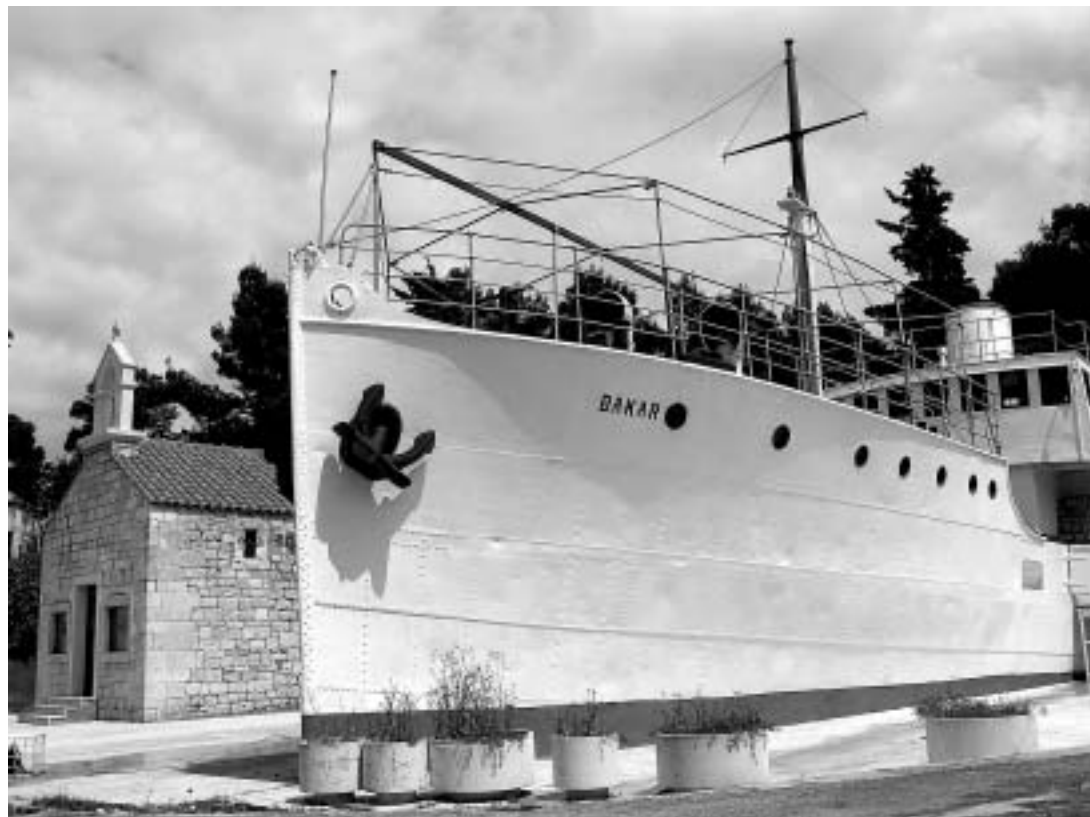
Ipak valja reći, bez idejno-političkih konotacija i primisli jednog vremena, i ovaj je Muzej ostavio traga kako u muzejskom životu grada Splita, tako i u pomorsko-muzeološkom smislu.

⁵ *Naše more*, Dubrovnik, V./1958. god., br. 1, str.7.

⁶ *Naše more*, n.d., br. 1, str.8.

⁷ *Naše more*, XIII./1966., br. 4-5, str. 148.

sl. 4. Pramčani dio parobroda "Bakar"
Putničko-teretni parobrod male obalne
plovidbe, vlasništvo Jadranske plovidbe
d.d. iz Sušaka, izgrađen 1931. godine u
brodogradilištu East Cow, Engleska.
Početkom listopada 1943. godine uplovlja-
va u Bari kao prvi brod na kojemu se viho-
rila zastava nove Jugoslavije. Zaslugom
Društva za proučavanje i unapređenje
pomorstva spašen je od rezanja i
proglašen spomenikom kulture.
HPMS, Zbirka plovila

Vojno-pomorski muzej Hrvatske ratne mornarice.

Raspadom SFRJ Muzej mijenja ime u Vojno-pomorski muzej Hrvatske ratne mornarice.

Podizanjem barjaka Republike Hrvatske na jarbol pramčanog dijela legendarnog broda Bakar, uz intoniranje republičke himne i počasni stroj Zbora narodne garde, 15. rujna 1991. godine, u 18 sati, završena je primopredaja tvrđave Gripe, prvog vojnog objekta u Vojno pomorskoj oblasti, ... Tom svečanom činu simboličkog rađanja Hrvatske ratne mornarice, na palubi istog broda koji je 9. rujna 1943. godine prvi put zavijorio zastavu bivše Jugoslavije, ..., himnu Republike Hrvatske izveli su pripadnici nekadašnjeg orkestra Ratne mornarice, ali sada već u svojstvu glazbenika hrvatskih oružanih snaga.⁸

Bio je to, također simbolično rečeno, i trenutak kojim je otpočeo neizvjestan put prenamjene cjelokupne tvrđave Gripe, kao i muzejske građe kojoj, osim pitanja vlasništva, ni namjena nije bila definirana.

U vremenu što slijedi Muzej je stoga bio u fazi pretvorbe zbog promjene vlasništva prostora bivše vojske u vlasništvo Hrvatske ratne mornarice, s naznakom: *Po prijedlogu HRM-a čitav će se kompleks obvezatno demilitarizirati.*⁹ U tom smislu odlukom Vlade Republike Hrvatske od 22. rujna 1992. cjelokupna tvrđava Gripe dodijeljena je Gradu Splitu. Primopredaja objekta obavljena je, međutim, tek potpisom zapisnika o primopredaji od 4. listopada 1995. između Grada Splita i HRM-a.

⁸ Hemeroteka HPMS-a, *Slobodna Dalmacija*, 16. rujna 1991. godine

⁹ Hemeroteka HPMS-a, *Slobodna Dalmacija*, 3. listopada 1991. godine

Razdoblje do osnivanja Hrvatskoga pomorskog muzeja Split.

Prilikom primopredaje objekta Grad Split je preuzeo obvezu osnivanja pomorskog muzeja u tvrđavi Gripe. Stoga je krajem 1995. godine osnovana komisija za primopredaju građe Vojno-pomorskog muzeja sa zadaćom popisa građe, opreme i inventara.

Potpisivanjem zapisnika o primopredaji između predstavnika Grada Splita i HRM-a 6. rujna 1996. to je naposljetku i obavljeno. Valja, međutim, skrenuti pozornost na spomenuto razdoblje jer je tada poglavito muzejska građa tada bila izložena devastaciji. To se ogleda u činjenici kojom se cjelokupni postav, ali i građa iz depoa, fotoarhiv, knjižnica, inventar i ostalo, bivšega Vojno-pomorskog muzeja (a sam je njegov postav bio smješten u devet dvorana, na 2 400 m²), u kratkom vremenu trebalo premjestiti u prostor od 1 130 m², koliko je dodijeljeno budućemu pomorskomu muzeju. Naime, ostali dio zatvorenog prostora od 3 500 m² dodijeljen je Državnom arhivu Split.

OSNIVANJE HRVATSKOGA POMORSKOG MUZEJA SPLIT (HPMS)

Odluku o osnivanju Muzeja donijelo je Gradsko vijeće Splita 25. srpnja 1997., čime je Grad postao njegov osnivač i vlasnik. Nakon ispunjenja zakonskih obveza o osnivanju muzeja kao javne ustanove, HPMS je upisan u registar ustanova Trgovačkog suda u Splitu 30. siječnja 1998.

U samom početku svog djelovanja Muzej se, međutim, našao u vrlo nezavidnoj situaciji.

sl. 5. *Viški boj*, 71 x 53 cm, ulje na platnu, sign. A. Zieger, druga polovica 19. stoljeća HPMS, Zbirka likovnih radova

sl. 6. *Brik - škuner "Cosmo G." velike obalne plovidbe*, vlasništvo obitelji Duboković iz Jelse, 68 x 47,5 cm, ulje na platnu, sign. Ivancovich, 1871. godina HPMS, Zbirka likovnih radova

U kaotičnim uvjetima i uz golemu koncentraciju muzejske građe, bibliotečnoga, arhivskoga i fotografskoga fonda, opreme, inventara..., pridružena je i građa nekih drugih kulturnih institucija, odnosno Sveučilišne knjižnice i novoosnovane splitske Umjetničke akademije, kojoj je također dodijeljen dio prostora u tvrđavi Gripe. U tom kontekstu upitnim je postalo i zadržavanje dodijeljenog prostora Muzeju. Naime, bilo je razmišljanja na javnim okruglim stolovima kako se HPMS treba smjestiti u ratnu luku Lora. U istom svjetlu, i ne manje važno, sugestivno se i sve glasnije iznosila sumnja o potrebi postojanja Muzeja. Obrazlagalo se to navodima o "isključivo socijalističkoj i vojnoj građi".

U ozračju spomenutoga, predznak "vojni" poput stigme je pratio Hrvatski pomorski muzej Split.

Prve aktivnosti Hrvatskoga pomorskog muzeja Split Gajeta "Perina". Djelovanje HPMS-a i prve aktivnosti od samog su početka bile vrlo transparentne. Čak i iznenađujuće, jer je i prije otvorenja svoje prve izložbe Muzej pokrenuo određene akcije. U tom je kontekstu, poput nagovještaja budućih smjernica, bila organizirana (1998. g.) akcija otkupa najstarije gajete na ovim prostorima.

Brodica izgrađena u Trogiru 1857. godine sigurno bi doživjela sudbinu zapaljenoga najstarijeg splitskog leuta i izgubljene bracerne iz 1853. godine, izgrađene u splitskom brodogradilištu. No drvena gajeta "Perina", stara 141 godinu, nasreću, nije završila u tradicionalnom komiškome plamenu za Svetog Nikolu. Osim što je

njezinim otkupom započelo formiranje Zbirke malih plovila tradicionalne hrvatske brodogradnje, Muzej je započeo i afirmiranje pristupa o brodu kao kulturnom dobru, dotada u Hrvatskoj nepoznatome.

Iz palače Milesi u tvrđavu Gripe. Iako u pravnom smislu potpuno nova ustanova, Hrvatski pomorski muzej Split u stvarnosti bio je slijednik fundusa bivšeg Vojno-pomorskog muzeja. Istodobno je, međutim, slijedeći načelo prema kojemu Muzej skuplja raznolike slike prošlosti, pokrenuta je inicijativa kojom bi se građa bivših splitskih pomorskih muzeja integrirala u fundus HPMS-a.

Naime, građa nekadašnjega Pomorskog muzeja Jadranske straže, kao i Pomorskog muzeja JAZU, te posljednje stalne pomorske izložbe HAZU bila je pohranjena u palači Milesi. Stoga je HPMS, u dogovoru

sl. 7. Pitos, 1./2. stoljeće
Visina 160 cm, širina po sredini približno
150 cm, vanjski promjer otvora (obod) 88
cm, unutarnji promjer otvora 66 cm
HPMS, Zbirka podmorskih nalaza

i uz odobrenje HAZU, otpočeo (takoder tijekom 1998. g.) preseljavanje spomenute muzejske građe u tvrđavu Gripe. Time je, nesumnjivo, povećana ukupna vrijednost i cjelovitost naslijeđenog fundusa Muzeja.

Okupljanje kolega i struke izdavačkim prvijencem

Muzeja. Zasigurno je bilo znakovito što je Hrvatski pomorski muzej Split prvi put otvorio svoja vrata kolegama i struci, i to mnogo prije nego što je to učinio svojom prvom izložbom za javnost i buduće posjetitelje. Naime, u ožujku 1999. godine održana je promocija do tada predmetno neobjavljene materije zaštite muzejskih predmeta od kovine. Predstavljanje knjige *Uvod u konzervaciju kovina* akademskog kipara Miroslava Klarića bila je prilika koja je struku i kolege objektivno upoznala sa stanjem iza još uvijek za javnost zatvorenih vrata Muzeja.

OTVORENJE HRVATSKOGA POMORSKOG MUZEJA SPLIT

Brodovi, oružje, ratovi. Izložba kojom se HPMS predstavio javnosti otvorena je 30. prosinca 1999. Idejno zamišljena kao prva od dvije izložbe koje bi imale obilježja stalnog postava, tematski je određena kao povijesni pregled pomorskog ratovanja hrvatskog naroda na Jadranu te konceptijski prikazana u sedam cjelina, od prvih pomorskih bitaka pod narodnim knezovima, od Domagoja i Branimira, bitke kod Makarske 887. godine, preko bitke kod Lepanta 1571. godine te Napoleоновih ratova na Jadranu, uz prvu višku bitku iz 1811. godine, preko u narodnoj usmenoj predaji mnogo poznatijeg "Viškog boja" iz 1866. godine. Ratni luk pomorske povijesti hrvatskog naroda zatvarao se prikazom Prvog i Drugoga svjetskog rata, sve do posljednjega,

Domovinskog rata vođenoga na ovim prostorima, uz elemente splitske bitke na moru iz 1991. godine. Na 350 m² izložbenoga muzejskog prostora, uz 150 eksponata, javnosti je prikazan dio muzejske riznice HPMS-a: umjetničke slike s prikazima pomorskih bitaka, nošnje i odore, primjerci hladnoga i vatrenog oružja, u svjetskim razmjerima jedinstvena zbirka torpeda iz 1866. godine, makete hrvatskih ratnih plovila, brodska i navigacijska oprema, pomorske karte...riječju, iznimne artefaktne poveznice minulih stoljeća odnosno pomorskih bitaka hrvatskog naroda vođenih na ovim prostorima bilo pod tuđom ili svojom zastavom.

Izložba *Portreti brodova Alexandera Kirchera.* Tijekom pripreme druge po redu izložbe, koja je s već postojećom, *Brodovi, oružje, ratovi*, trebala dati objedinjeni prikaz ratne i trgovačke mornarice, što će u konačnici činiti postav Hrvatskoga pomorskog muzeja Split, među nerazvrstanom likovnom građom bivšeg Vojno-pomorskog muzeja preživjela je jedinstvena kolekcija. Riječ je o (u kartonskoj kutiji pronađenoj) zbirci od 32 neuokvirene slike jednoga od najboljih austrijskih odnosno njemačkih slikara brodova, marinista Alexandera Kirchera (Trst, 1867. - Niederlosnitz, 1939.).

Ta iznimna likovna ostvarenja (ulja na kartonu) s motivima brodova i ratnih flota iz cijeloga svijeta, s kraja 19. i početka 20. stoljeća, razvidno je, čekala su neko "drugo vrijeme" da budu prezentirana. Stoga je u Muzeju postavljena izložba s naslovom *Portreti brodova A. Kirchera* (otvorena 28. prosinca 2000.) koja je privukla pozornost splitske kulturne javnosti. Naime, ta izložba, kojom je afirmiran opus jednog vrsnog, ali relativno nepoznatog slikara bila je pravo osvježenje u trenutku izlaganja. Međutim, ujedno je bila i iznenađenje u kontekstu spoznaje o raznolikosti pohranjene muzejske građe. To više, bila je to izložba kojom je javno potvrđeno kako je Hrvatski pomorski muzej Split za kratko vrijeme opravdao razloge svojeg osnivanja i postojanja.

Jedrenjaci. Tom je izložbom, otvorenom 14. veljače 2002., objelodanjen postav Hrvatskoga pomorskog muzeja Split. S prizvukom nostalgije i s jednostavnim nazivom - *Jedrenjaci* - prezentirana je povijest i razvoj tih plovila kao cjelovit uvid u hrvatsku pomorsku baštinu od antike do pojave parnog stroja. Na 700 m² izložbenog prostora prikazano je više od 500 predmeta kao vremensko putovanje koje počinje u ranoj antici i nastavlja se kroz starohrvatske pomorske tradicije, uz razvoj jedrenjaka 17., 18. i 19. stoljeća.

Polazište su hidroarheološki nalazi, rimska sidra i amfore, brodski ukrasni i uporabni predmeti, brojne pomorske karte, "portulani" iz 1764. i 1795. godine, umjetničke slike jedrenjaka, modeli brodova, pramčani ukrasi - pulene iz 1800. godine, odore, zastave, pisani dokumenti, brodski dnevnik iz 1872. godine; impresivna zbirka navigacijske opreme i instrumenata, svje-

sl. 8. Olovne prečke rimskih sidara, 1./2. stoljeće
Grčke i rimske amfore, 5. stoljeće prije
Krista - 6. stoljeće
HPMS, Zbirka podmorskih nalaza

dodžbe i matrikule hrvatskih pomoraca na talijanskom jeziku, sve do prve svjedodžbe splitskog pomorca, strojara Petra Šakića, pisane na hrvatskom jeziku, iz 1908. godine. Naposljetku tu je i Odjel parobrodarstva, uz dominantan model putničkog parobroda "Kraljica Marija" (sagrađenog 1906. g.), koji je kao predmet i trag nekih prošlih, zaboravljenih splitskih pomorskih muzeja sačuvan i izložen u Hrvatskome pomorskom muzeju Split.

Nepune tri godine nakon što je ustanova otvorila svoja vrata javnosti postalo je bijelodano kako je struka "stala na kraj" predrasudi o Muzeju koji je, kako za fundus, tako i kao institucija uopće dugo bio obilježen predznakom "vojni". Tu je stigmom nosio od dana kada je donesena odluka o njegovu osnivanju i postavljalo se pitanje njegove svrshodnosti. Istina je, zapravo, vrlo jednostavna i potpuno opravdana. Zanimljivo li sve žučne rasprave i nesporazume, Muzej je imao svoj prostor i svoju muzejsku građu. Muzej je imao i svoje djelatnike (od tri kustosa i jednog kustosa dokumentarista prvi je kustos zaposlen 1999., a ostali 2000. g.) koji su, u skladu sa zahtjevom struke, razvili sve muzejske funkcije i valorizirali HPMS kao ustanovu koja istražuje, čuva i provodi stručnu zaštitu te znanstvenu obradu i prezentaciju pomorske baštine. Ali kao sasvim poseban promicatelj povijesti naroda koji pripada među najstarije pomorske narode svijeta, Muzej osobito promiče i potiče revitalizaciju hrvatske pomorske baštine razvijajući svijest o njezinoj vrijednosti.

Hrvatski pomorski muzej Split nije vojna, politička ni bilo koja druga ustanova osim najmlađega splitskog muzeja koji je u svoje djelovanje integrirao tradiciju splitskoga pomorskog muzealstva te samostalnim aktivnostima, uz rekonstruiranje kulturne i pomorske baštine bio i ostao otvoren prema različitim interpretacijama, kako u sadašnjosti, tako i u izazovima budućnosti.

Da je tako, posvjedočeno je ne samo izložbenom aktivnosti (uz postav se priređuju i prigodne izložbe iako Muzej ne raspolaže adekvatnim prostorom već je dio postava premješten), već i činjenicom da je HPMS mjesto prezentacija stručnih publikacija i simpozija pomorskih te brodstrojarskih udruga, da razvija pedagoško-edukativne akcije, da se bavi izdavačkom djelatnošću i, nadasve, da prezentira brod kao kulturnu baštinu hrvatskog naroda. Muzej je prvi u Republici Hrvatskoj zaštitio brod kao kulturno dobro odnosno spomenik kulture. U tom svjetlu često i javno objelodanjuje primjere društvenog nemara kada je riječ o nacionalnoj kulturnoj baštini. Posljednji primjer toga odnosi se na austrougarsku carsku jahtu "Istranku" koja je intervencijom HPMS-a i Ministarstva kulture RH upisana na listu zaštićenoga kulturnog dobra.

Ostale istraživačko-izložbene aktivnosti Muzeja

Pitos - hidroarheološko istraživanje. Obnova djelatnosti podmorske arheologije u Splitu konstanta je u aktivnosti Muzeja. Oglada se to i u *pitosu* kao rezultatu

sl. 9. Iz postava Hrvatskoga pomorskog muzeja Split

sl. 10.-11. S izložbe *Počeci splitskog brodogrojarstva, Rossi - prvi hrvatski motori*

hidroarheološkog istraživanja s nalazišta u Kaštel Sućurcu, koje je obavljeno suradnjom Ministarstva kulture - Odjela za zaštitu arheološke baštine, Podvodnoistraživačkog kluba Mornar i Hrvatskoga pomorskog muzeja kao nositelja istraživanja. Početak zaštitnih radova zabilježen je u listopadu 2002. godine, a impresivan i cjeloviti pitos prezentiran je javnosti izložbom 23. prosinca 2002.

Amfora - taj čudesni predmet baštine. Također u prilog oživljavanju djelatnosti podmorske arheologije, u Muzeju je priređena (prosinac 2004. - svibanj 2005. g.) izložba *Amfore dalmatinskog akvatorija*. Tom prilikom predstavljeno je četrdesetak amfora, pretežito rimskog podrijetla, od 5. stoljeća prije Krista do 7. stoljeća, te grčko i rimsko brodsko posuđe. Izložba je realizirana u suradnji sa splitskim Konzervatorskim odjelom i nekim privatnim posjednicima amfora.

More i brodovi Johanna Seitsa. Prateći trag što vodi do dijela baštine koji nedovoljno razabiremo, postavljena je u Muzeju (travanj 2005. g.) izložba velikog slikara Jadrana i njegovih brodova, marinista Johanna Seitsa (1887.-1967.). Seitsov opus, kao svjedočanstvo općinjenosti beskrajnim morem i brodovima, prezentiran je slikama iz muzejske riznice dubrovačkoga

Pomorskog muzeja i Umjetničke galerije te djelima u obiteljskom naslijeđu.

Počeci splitskog brodstrojarstva - Rossi, prvi hrvatski motori.

Na Međunarodni dan muzeja 2006. otvorena je izložba o malo poznatoj povijesti i razvoju splitskog brodstrojarstva koje postoji već na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Među primjercima motora ističe se stapni parni stroj s tegljača "Vridni" iz 1894. godine, jedini takav sačuvan na hrvatskoj obali Jadrana, a izniman je i brodski dizelski motor splitske Metalurgične tvornice Rossi, iz prvih desetljeća prošlog stoljeća. Na izložbi su prikazani brojni mjerni instrumenti, a od brodstrojarskih svjedodžbi osobito je vrijedna prva svjedodžba na hrvatskom jeziku Splićanina Petra Šakića, pomorskog strojaru III. klase od 20. studenog 1908.

Fundus Hrvatskoga pomorskog muzeja Split

Raznovrsnu i vrijednu muzejsku građu čine ove zbirke:

- Zbirka pomorskih karata i peljara
- Zbirka zastava i signalnih zastava
- Zbirka odličja, medalja i plaketa
- Zbirka odora, nošnji i opreme
- Zbirka maketa
- Zbirka brodske opreme i sredstava
- Zbirka navigacijske opreme i sredstava
- Zbirka oružja i oružanih sustava
- Zbirka likovnih radova
- Zbirka podmorskih nalaza
- Zbirka plovila
- Zbirka brodskih strojeva i brodogradnje
- Zbirka brodskih ukrasnih predmeta
- Zbirka ronilačke opreme i sredstava
- Zbirka ribarstva.

Zbirka pomorskih karata i peljara.

Najstariji predmeti u Zbirci jesu veduta Šibenika i kartografski plan Makarske iz 16. stoljeća, dijelovi Izolara venecijanskog kartografa G. F. Camocija, a potom slijedi Mercatorova karta Slavonije, Hrvatske, Bosne i Dalmacije, izdanje iz 1648. godine.

Kartografija 18. stoljeća zastupljena je s nekoliko karata ali i s dva peljara, rad francuskog kartografa Josepha Ruoxa. Prvi je RECEUIL DES PRINCIPAUX PLANS DES PORTS ET RADES DE LA MER MEDITERRANEE, tiskan u Marseilleu 1764. godine, a sadržava 121 list s planovima mediteranskih luka. Drugi, također izložen u postavu, nažalost nema prve stranice ni naslova, a tiskan je u Livornu 1795. godine i ima 183 lista s prikazima Splita te drugih jadranskih i mediteranskih luka.

Među kartama iz 19. stoljeća osobito je zanimljiv akvarel PLANO TOPOGRAFICO DE RAGUSA E SOBBORCHI COL CIRCONDARIO MARITTIMO DI BRENO E RAGUSA VECCHIA, koji je podijeljen na dva dijela. U gornjem je dijelu pogled s mora na Dubrovnik i okolna brda, a u donjem je prikazano cijelo dubrovačko primorje, sve do Cavtata. Akvarel je rad Dubrovčanina M.P. Seuricha (?), a nastao je 1809. godine po naređenju Trogiranina I. D. Garanjina, generalnog upravitelja Dubrovnika i Kotora za vrijeme francuske vladavine.

sl. 12. U pozadini: grb Hrvatske ratne mornarice službeno je prvi put prikazan 15. siječnja 1992. na svečanom koncertu u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu
HPMS, Zbirka odličja, medalja i plaketa

sl. 13. Svjedodžba Petra Šakića o osposobljenosti za pomorskog strojaru III. (treće) klase; Prva svjedodžba pomorskih zvanja na hrvatskom jeziku od 20. studenog 1908.

Zbirka dokumentarne građe ratne mornarice, 1991. g.
Poklon Mile Čatlaka
HPMS, Zbirka odora, nošnji i opreme

sl. 14. Brodski dnevnik fregate "Novara" voden tijekom znanstvene ekspedicije oko svijeta 1857. - 1859.; zapovjednik ekspedicije Bernhard von Wullerstorf-Urbair
20,3 x 23,3 cm; 570 str.

Zbirka dokumentarne građe
Podzbirka rukopisa
Spomen medalja "Novara", 1859. g.
ø 46 mm, pozlaćena bronca, kovano
HPMS, Zbirka odličja, medalja i plaketa

Muzej posjeduje i pomorske karte iz 19. stoljeća, koje su tiskane nakon istraživanja talijanskih, francuskih, španjolskih, engleskih i austrijskih pomorskih časnika.

Ipak, najveći dio Zbirke čine pomorske karte i planovi koji su rezultat 144-godišnjeg djelovanja hidrografske službe na istočnoj obali Jadrana, od pulskog Zavoda k. u. k. mornarice, preko hidrografskih institucija Kraljevine SHS/Jugoslavije i SFRJ do današnjega Hrvatskog hidrografskog instituta.

Stariji dio Zbirke primarno je obrađen i inventarizirana su 23 predmeta dok je novi, izdanja Hidrografskog instituta JRM, u obradi.

Zbirka zastava i signalnih zastava. Jedna je od brojnih zbirki iz fundusa Muzeja. Najstariji predmeti potječu iz druge polovice 19. stoljeća, i to su zastava ratne i trgovačke mornarice Austro-Ugarske te zastava Pelješkoga pomorskog društva.

Iz razdoblja partizanskog rata na moru 1941. - 1945. godine Muzej, jedini u Hrvatskoj, posjeduje dvije zastave s partizanskih brodova iz Makarskog primorja iz 1942. godine. Riječ je, naime, o zastavama koje su se koristile prije ustanovljenja službenih zastava ratne i trgovačke mornarice nove Jugoslavije u prosincu 1943. godine.

Budući da je građa najvećim dijelom naslijeđena od Vojno-pomorskog muzeja JRM, razumljivo je što gotovo cijelu podzbirku čine vojnopomorske zastave, komandne zastave i plamenci te rangovne zastave brodova bivše države.

Posebnu podzbirku također čine zastave i stolne zastave brodarskih poduzeća, od zastave Jadranske plovidbe d.d. iz Sušaka iz prve polovice 20. stoljeća sve do nove zastave Splitske plovidbe d.d., dizajnirane u samostalnoj Hrvatskoj.

Zbirka je u cijelosti primarno obrađena (osim dviju zastava kojima još nije sigurno utvrđeno podrijetlo), i inventariziran je 291 predmet.

Zbirka odličja, medalja i plaketa. U Muzeju se nalazi kolekcija od dvadesetak različitih spomen-medalja nastalih od početka 19. stoljeća (npr. od zaključenja mira u Parizu 1814. g.) sve do druge polovice 20. stoljeća (npr. spomen-medalja *Nikola Karković*, iskovana 1966. g. u povodu 100. obljetnice Viškog boja).

Kao osobito zanimljive navodimo spomen-medalju *Wilhelm von Tegetthoff*, rad istaknutoga bečkog medaljera Josefa Tautenhayna; medalju posvećenu ekspediciji fregate "Novara" 1857. - 1859. godine; medalju *Ferdinand de Lesseps* iz 1869. godine, u povodu otvorenja Sueskog kanala; medalju *Ivan Gundulić* sa svečanosti otkrivanja spomenika pjesniku u Dubrovniku 26. lipnja 1893. te medalju transatlantika "Normandie" koju su dobili putnici na njezinu prvom putovanju iz Le Havrea u New York 1935. godine.

Zbirka sadržava i odličja iz razdoblja Austro-Ugarske, Kraljevine Jugoslavije, socijalističke Jugoslavije te ona Republike Hrvatske. Najveći dio odnosi se, međutim, na ordene i medalje iz razdoblja SFRJ te stoga Muzej posjeduje sva odličja osim onih koja su dodjeljivana J. B. Titu i stranim državicima.

Od novije građe Zbirke valja spomenuti donaciju Mile Čatlaka, prvog zapovjednika Prvog odreda pomorskih diverzanata HRM-a, koji je poklonio Muzeju sva odličja što su mu ih dodijelili predsjednici Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman i Stjepan Mesić.

Posebnu podzbirku čine plakete stranih ratnih brodova koji su posjećivali Split od prve polovice 20. stoljeća do danas.

Zbirka ima 153 primarno obrađena i inventarizirana predmeta.

Zbirka odora, nošnji i opreme. Zbirka sadržava više stotina različitih predmeta. Osim mornaričkih odnosno časničkih odora s kraja 19. stoljeća, u Muzeju su i dva izuzetno vrijedna izložka vezana za najnoviju povijest. Riječ je o prvoj odori pomorskog diverzanta HRM-a iz 1991. godine koju je Muzeju poklonio Mile Čatlak, prvi zapovjednik Prvog odreda pomorskih diverzanata HRM-a, te o odori prvoga hrvatskog admirala Svete Letice, koju je Muzeju poklonila njegova obitelj.

U Muzeju se čuvaju i odore mornara Bokeljske mornarice iz prve polovice 19. stoljeća, zajedno s pripadajućim oružjem, te dvije mornarske škrinje, također iz 19. stoljeća.

Osim odora, Zbirka sadržava i velik broj drugih dijelova mornarske i časničke opreme. Tu su epolette, epoletuške i naramenice za označivanje činova iz svih razdoblja, desetak vrpca s mornarskih kapa sa stranih ratnih brodova koji su tijekom 20. stoljeća posjećivali Split, ešarpe, držači za sablju i bodež te remeni, različiti amblemi za kape i znakovi za označivanje službe na brodu, sve do različitih mornaričkih puceta.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena, a inventarizirana su 123 predmeta.

Zbirka maketa. Među najstarije modele koje Muzej posjeduje ubrajaju se oni koji su bili izloženi na *Jadranskoj izložbi* 1925. godine, kao što su modeli grčke troveslarke i liburne - ilirskog tipa broda, zatim model dubrovačkog broda iz 16. stoljeća, te modeli ribarskih brodova leuta i gajete.

Veći je dio Zbirke naslijeđen ali Zbirka posjeduje i građu koja je svjedočanstvo minucioznog rada i afirmiranih pojedinaca kakav je bio Miroslav Štumberger, čiji je izuzetno lijepi model bokeljskog šambeka, broda s početka 19. stoljeća izložen u postavu. Budući da je u poslijeratnom razdoblju pri Mornaričko-tehničkom remontnom zavodu u Tivtu osnovana posebna radionica za izradu modela, koja je izrađivala modele za bivši

sl.15. Putnički parobrod duge plovidbe "Kraljica Marija", sagrađen 1906. godine u Belfastu; vlasništvo Jugoslavenskog Lloyd a.d. iz Splita
335 x 37 cm, maketa
HPMS, Zbirka maketa

Vojno-pomorski muzej, HPMS posjeduje brojne modele brodova iz sastava ratne flote austrougarske mornarice, preko modela koji prate razvoj partizanskog ratovanja na moru, sve do modela ratnog brodovlja JRM-a. Navedimo tek neke: model oklopnog broda "St. Georg" (na kojemu je izbio ustanak mornara u Boki kotorskoj od 1. do 3. veljače 1918.), impresivan model bojnog broda "Viribus Unitis" (na kojemu je 31. listopada 1918. obavljena primopredaja austrougarske flote predstavnicima Narodnog vijeća). "Pionir I" i "Pionir II" modeli su koji prikazuju početna plovila za partizansko ratovanje na moru, a posjetitelji imaju priliku vidjeti i

model torpednog čamca NDH.

Splitska bitka na moru iz 1991. godine, kada je riječ o modelima brodova, obilježena je razaračem "Split", koji je te godine napao grad čije ime nosi.

Dio Zbirke maketa izložen je i u dijelu s povijesnim prikazom razvoja jedrenjaka vrlo dobro očuvanim modelima; primjera radi navodimo dvojbarolni tip brik i model barke iz 19. stoljeća. Posjetiteljima je, međutim, najimpresivniji model putničkog parobroda s početka 20. stoljeća "Kraljica Marija", koji je prvome splitskom pomorskom muzeju poklonio Jugoslavenski Lloyd Split.

sl. 16. i 17. Torpeda - najstariji primjerak iz 1866. godine
HPMS, Zbirka oružja i oružanih sustava

U Zbirci maketa primarno su obrađena i inventarizirana 134 predmeta.

Zbirka brodske opreme i sredstava. Raznolika je oprema kojom su se koristili naši preci na plavim putima kojima su brodili. U fundusu Muzeja stoga se čuvaju brojni uporabni predmeti, od ferala iz 17. stoljeća do brodskih svjetiljki iz 19. stoljeća, različitih oblika sidara, od admiralitetskoga iz 19. stoljeća do suvremenoga, zglobnog iz prve polovice 20. stoljeća. Tu je i, načinom izrade, zanimljiva podzbirka bokobrana koji su se nekada ručno pleli od konopa, drveni spremnici i vjedra za vodu, oprema za šivanje jedara, kotve za podizanje tereta, pa sve do kolutova za spašavanje. Pomorci, česti posjetitelji Muzeja, s osobitim pijetetom zastanu ispred izloženog koluta za spašavanje s motornog broda "Tisa", koji je potonuo 13. listopada 1965.

godine u blizini otoka Krete, odnoseći sa sobom 17 ljudskih života.

U postavu se nalazi i pričuvno zapovjedno mjesto s razarača "Split" koji je rashodovan početkom 1980-ih godina.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena i ima 145 inventariziranih predmeta.

Zbirka navigacijske opreme i sredstava. Muzej čuva predmete iz života naših pomoraca koji svjedoče o načinu obavljanja pomorskog zvanja koje u prošlom vremenu nije bilo ni lako ni jednostavno. Budući da je navigacijska oprema broda širok pojam, i građa Zbirke je raznovrsna; od instrumenata za određivanje kutova (kompasa) i za mjerenje kutova (smjernih ploča i aparata), nadalje instrumenata za mjerenje brzine broda (brzinomjera), udaljenosti (daljinomjera) i dubine (dubinomjera), sve do instrumenata za mjerenje vremena (satova i kronometara) i navigacijskog pribora (trokuta, šestara, usporednih ravnala). Najstarija je sprava za astronomsko određivanje položaja broda kvadrant iz 17./18. stoljeća, zatim oktant iz 18./19. stoljeća i sekstanti iz 1856. i 1860. godine. U postavu se također nalazi navigacijski šestar iz 18./19. stoljeća, brodski kronometar iz 1892. godine, te dalekozori iz 19. stoljeća, kao i kompasi u drvenom kućištu s magnetnim kuglama proizvođača Sestrel, London, s početka 20. stoljeća.

Veći dio Zbirke čine navigacijski instrumenti proizvedeni u prvoj polovici 20. stoljeća, a pohranjeni su u čuvaonici Muzeja.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena i ima 84 inventarizirana predmeta.

Zbirka oružja i oružanih sustava. Riječ je o najbrojnijoj zbirci u fundusu Muzeja koja sadržava građu u vremenskom rasponu od 10. stoljeća, kakav je primjerak starohrvatskog mača, sve do strojica i ručnih bombi tzv. škveranke, koje su se izradivale u splitskom brodogradilištu i upotrebljavale u Domovinskom ratu.

Među izlošcima hladnoga i vatrenog oružja iz 16., 17. i 18. stoljeća osobitu pozornost posjetitelja privlači teška brodska puška iz 18. stoljeća, kao i kolekcija oružja bokeljskog mornara iz 19. stoljeća.

Muzej posjeduje i primjerak strojnice Browning iz 1941. godine, koja je kao muzejski predmet imala sasvim nesvakidašnju sudbinu. Kao zatečeni predmet splitsko-ga Vojno-pomorskog muzeja, predana je na upotrebu tijekom Domovinskog rata, da bi se s ratišta "vratila" u Muzej i opet postala muzejski izložak, o čemu svjedoči i izložena pisana dokumentacija.

Sastavni dio ove Zbirke je i u svjetskim razmjerima jedinstvena podzbirka torpeda. To prvo, po tehničko uporabnim svojstvima pomorsko oružje izumio je 1860-ih godina Hrvat Ivan Blaž Lupis, umirovljeni kapetan fregate Ratne mornarice Austro-Ugarske Monarhije, u suradnji s Britancem Robertom Whiteheadom. U postavu je izložena kolekcija od najstarijeg primjerka iz 1866. godine, preko tipova torpeda iz 1870-ih godina do kraja 19. stoljeća, pa sve do onih iz Drugoga svjetskog rata i poslijeratnog razdoblja.

Posebna kolekcija Zbirke izložena je u vanjskom postavu Muzeja. Najimpresivniji su brodski topovi iz 1855. i 1857. godine, te tvrđavski topovi iz 1808., 1861. i 1866. godine. Smješteno je tu i više primjeraka brodskih topova Škoda od 1912. do 1930. godine, kao i protuzrakoplovnih topova od 1936. do 1942. godine.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena i ima 216 inventariziranih predmeta.

Zbirka likovnih radova. Zavjetne slike, akvareli različitih tipova jedrenjaka, ulja na platnu pomorskih bitaka hrvatskog naroda, portreti naših predaka - kapetana,

sl. 18. Oprema teškog ronioca, kraj 19. - 20. stoljeće

HPMS, Zbirka ronilačke opreme i sredstava

sl. 19. Pulene - ukrasne skulpture s pramca korčulanskih jedrenjaka iz 19. stoljeća
Lik žene, visina 102 cm; lik muškarca, visina 117 cm

HPMS, Zbirka brodskih ukrasnih predmeta

umjetnička djela afirmiranih hrvatskih slikara (Bartul Bazi Ivanković, Ivan Mirković, Vinko Foretić, Vjekoslav Parać, Jerolim Miše, Joko Knežević...) dio su Zbirke likovnih radova Muzeja.

Od najstarijih valja nabrojiti *Galea Veneziana Capitania - Venecijansku galiju* iz 17. stoljeća, akvarel na papiru; iznimno rijetku sliku rađenu tehnikom akvarel-gvaš *Brod kap. Petra Dabinovića La Sacra famiglia*, sign. N. Scotti, 1784. g.; *Pulaka Maria kap. Pavla Dabinovića*, 1804. g.; *Brigantin Armelin kap. Adama G. Dabinovića*, akvarel na papiru, sign. Gio Luzzo, Venice, 1865. godine.

Unutar Zbirke postoje i četiri umjetnička djela posvećena bitci kod Visa 1866. godine, a izložena su u postavu *Boj kod Visa 1866.*, litografija u boji na papiru, 19. stoljeće; *Viški boj*, ulje na platnu, sign. A. Zieger, druga polovica 19. stoljeća; *Bitka pod Visom*, ulje na platnu, sign. L. Rocchi, 1893. godine; *Talijanska flota razara Vis 1866.*, ulje na platnu, sign. Vinko Foretić, 1953. godine.

Uz već spomenutu cjelinu od 32 djela austrougarskog slikara marinista Alexandra Kirchera, Muzej posjeduje i šest djela još jednog velikog slikara Jadrana i njegovih brodova - marinista Johanna Seitsa (1887. - 1967.) kojega je javnost imala prilike upoznati izložbom *Portreti brodova*.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena i ima 100 inventariziranih predmeta.

Zbirka podmorskih nalaza. Vrlo vrijedna muzejska građa u cijelosti je izložena u postavu, slijedom dvadeset amfora, grčkih i rimskih, od kojih je najstarija grčka

iz 5. stoljeća prije Krista, a najmlađa bizantska amfora iz 7. stoljeća. U posebno izloženim vitrinama postavljena je brodska uporabna keramika od 3. stoljeća prije Krista do 2. stoljeća, kao i fragmentarna keramika s utisnutim žigom. Muzej također posjeduje šest olovnih prečki rimskih sidara, od kojih je iznimno vrijedna olovna prečka iz 1. stoljeća s natpisom M.SEM-PRONI.L.L. (Marcus Semproni-Lucius Liberti).

Stručnjacima najzanimljivija, a posjetiteljima najimpresivnija jest prnova Muzeja iz 2002. godine. Riječ je o keramičkoj posudi velike zapremine - grč. *pitosa* (lat. *dolium*), s lokaliteta Trstenik u Kaštel Sućurcu, pronađeno na izvornome antičkome mjestu, koji je služio za čuvanje žive ribe. Uz impresivne dimenzije (visina 160 cm, širina po sredini 150 cm, vanjski obod otvora 88 cm), posebnost pitosa su 52 konusne perforacije. Datiran je u 1./2. stoljeće, a prema našim spoznajama, jedini je cjelovito sačuvan primjerak na ovim prostorima.

Zbirka ima primarno obrađena i inventarizirana 42 predmeta.

Zbirka plovila. Ta je zbirka po broju izložaka najmanja muzejska zbirka, ali je po opsegu i složenosti neusporedivo najveća. Obuhvaća šest plovila:

1. gajetu "Perinu", izrađenu 1857. godine u Trogiru, jedno od najstarijih sačuvanih plovila na Jadranu uopće,
2. neretvansku lađu, izrađenu 1934. godine u Kominu, vjerojatno najstariju izvorno očuvanu neretvansku lađu,
3. neretvansku trupicu izrađenu 1954. godine u Kominu,
4. batanu "Tonći", izgrađenu 1950. godine u Splitu, jednu od najstarijih sačuvanih batana na Jadranu uopće,
5. pramčani dio parobroda "Bakar", izgrađenoga u Engleskoj 1938. godine,
6. Ribaricu "Streljko", izgrađenu 1938. u Šibeniku, tijekom rata naoružanu i preuređenu u patrolni čamac PČ 22 Mornarice NOV-a; danas jedini sačuvani brod Mornarice NOV-a iz Drugoga svjetskog rata i raritet u izvannacionalnim granicama.

Muzejska gajeta "Perina" prvi je brod koji je u naporima muzejskih djelatnika za afirmacijom broda kao kulturnog dobra 2000. godine upisana u Registar spomenika kulture Republike Hrvatske.

Zbirka brodskih strojeva i brodogradnje. Elementi brodske pogonske mašinerije kao što su dijelovi parne turbine, motori na naftu, dizelski motori i oto motori čine građu te, u osnovi povijesno-tehničke zbirke.

Muzej posjeduje vrijednu kolekciju; od parnog stroja s kraja 19. stoljeća pa do dizelskih motora kakvi su se

upotrebljavali u drugoj polovici 20. stoljeća. Osobito se izdvaja motor s unutrašnjim izgaranjem koji je napravljen u splitskoj Metalurgičnoj tvornici Rossi oko 1922. godine, što znači da je to prvi motor s unutarnjim izgaranjem izrađen na području ne samo Hrvatske nego i cijele jugoistočne Europe. U Zbirci se nalazi i dio parne turbine s razarača "Zagreb", iz sastava mornarice Kraljevine Jugoslavije, koji je porinut 30. ožujka 1938. u Jadranskom brodogradilištu u Splitu, kao i više drugih vrijednih izložaka brodogradarske baštine.

Zbirka nije u cijelosti primarno obrađena i ima 16 inventariziranih predmeta.

Zbirka brodskih ukrasnih predmeta. Izuzetni su predmeti te, u osnovi povijesno-pomorske, ali i umjetničke zbirke. Da je tako, svjedoči brodska drvena ukrasna figura *putto* iz 18. stoljeća kao i krmeni natpis s broda "Providnost" također iz XVIII. stoljeća.

Od izloženih pulena, ukrasnih pramčanih kipova, izdajamo dva: lik muškarca i žene s pramca korčulanskih jedrenjaka iz 19. stoljeća.

U tijeku je primarna obrada Zbirke u kojoj je inventarizirano 9 predmeta.

Zbirka ronilačke opreme i sredstava. Riječ je o malobrojnoj zbirci koja ima 10 predmeta. Izloženi su u postavu, i to redom od najstarijih primjeraka opreme teškog ronionca, odijela i kacige s kraja 19. i početka 20. stoljeća, kao i više predmeta diverzantske ronilačke opreme, odnosno aparata za dovod zraka koji su se upotrebljavali u prvoj polovici 20. stoljeća. Najzanimljiviji je primjerak pumpe za dovod zraka teškog ronionca s naznakom proizvođača "Sadler", London, koja se kao predmet još uvijek istražuje.

Zbirka ribarstva. Premda je opsegom jedna od manjih zbirki, u njoj se čuva niz zanimljivih predmeta. To se osobito odnosi na kolekciju od 47 limenki i kutija za konzerviranu ribu iz prve polovice 20. stoljeća, proizvedenih u dalmatinskim tvornicama u Visu, Komiži, Makarskoj, Veloj Luci, Postirama, Trpnju, Rogoznici... Asortiman je bio raznolik, a proizvodi su, kao dalmatinski specijalitet, uglavnom bili namijenjeni izvozu, pa su na njima tekstovi na engleskome, francuskome, njemačkome, talijanskome i(li) španjolskom jeziku.

Među ribarskim alatom i priborom u Zbirci se čuvaju vrše izrađene od pruća, kovane osti, različite vrste udica, a osobito je zanimljivo tzv. *svičalo-gradelada*, na kojemu je gorjela vatra odnosno luč, iz 19. stoljeća. *Svičalo* se upotrebljavalo za noćni lov plave ribe prije uvođenja petrolejskih svjetiljki.

Zbirka je u cijelosti primarno obrađena i ima 54 predmeta.

Knjižnica Muzeja

Knjižnica Hrvatskoga pomorskog muzeja Split nije otvorenog tipa i ustrojena je tako da se korisnici mogu služiti knjigama u samom Muzeju, uz prethodnu najavu.

Knjižna građa većim je dijelom naslijeđena od bivšega Vojno-pomorskog muzeja, a godišnje se obogaćuje novim akvizicijama (nabava, donacije, razmjena). Fond se uglavnom odnosi na naslove s pomorskom tematikom, ali posjeduje i ostalu literaturu, osobito povijesne problematike. Iznimno je raznovrsna periodična građa i arhiv. Sastavni dio knjižnice čini i referentna zbirka, hemeroteka, zbirka dokumentarne građe i zbirka mikrofilmova, te fotoarhiv.

Tvrđava Gripe

Hrvatski pomorski muzej Split smješten je u tvrđavi Gripe, koja je u jednom razdoblju povijesti Splita imala odlučujuću ulogu. Grad je prolazio kroz teške dane svoje povijesti, a u vrijeme Kandijskog rata (1645. - 1669.) proživio je, možda, i svoje najteže dane.

Utvrda Gripe sagrađena je sredinom 17. stoljeća, najvećim dijelom 1656. godine, kada je Splitu zaprijetila neposredna opasnost od Turaka. Spasila je Grad i njegove žitelje od najteže opsade Turaka 1657. godine.

Kao tipičan i lijep primjer baroknoga bastionskog utvrđenja iz vremena ratova s Turcima, tvrđava Gripe povijesni je fortifikacijski spomenik velike vrijednosti i važnosti. Urbanistički, tvrđava Gripe nalazi se na vrlo istaknutome mjestu u Splitu i privlači posebnu pozornost posjetitelja Muzeja.

Stoljećima vojni objekt, tvrđava Gripe dana je na upotrebu gradu Splitu i njegovim žiteljima 1995. godine.

Primljeno: 25. lipnja 2006

THE CROATIAN MARITIME MUSEUM IN SPLIT

The Croatian Maritime Museum in Split is a youthful institution in the culture of the city of Split that has still not recorded its first decade of existence. However, Split is a city with a grand maritime, port and shipbuilding tradition, and in the past there was a fine tradition of museum activity related with this economy. In this context the Croatian Maritime Museum is a witness to the tradition of maritime museums in Split, eight decades long, the beginning of maritime museums in Split and of maritime museums in general (for there were actually three of them). Today the Croatian Maritime Museum in Split is located in Gripe Fort, built in the middle of the 17th century, a typical and fine example of a Baroque bastion-style fortification testifying to the Turkish wars. The decision to found the museum was taken by Split city council in 1997, and the museum was entered into the register of establishments of the Commercial Court in Split in 1998. The exhibition with which the museum introduced itself to the public in 1999 was thematically defined as a historical view of naval warfare by the Croatian people in the Adriatic, and was conceptually shown in seven units, from the first naval battles under the indigenous royalty, from Domagoj and Branimir, the battle of Makarska in 887, the battle of Lepanto in 1571, and the Napoleonic Wars in the Adriatic, including the first battle of Vis in 1811, all the way to the much better known Vis Battle of 1866. The arc of naval history of the Croatian people ended with a depiction of the first and second world wars, and on to the most recent war in the area, the Homeland War, with sections of the Split sea battle of 1991. The holdings of the Croatian Maritime Museum keep a diverse and valuable set of material in the following collections: of charts and pilots; of flags and signals; of decorations, medals and plaques; of uniforms, costumes and equipment; of models; ships equipment and means; navigational equipment and resources; arms and weapons systems; artistic works; underwater finds; vessels; marine engines and shipbuilding; ships' decorative items; diving equipment and resources; fishery. A very special promoter of the history of a nation that is among the oldest seagoing nations in the world, the Croatian Maritime Museum pays particular attention to promoting and spurring the revitalisation of the Croatian nautical heritage, developing awareness of its great value.

Napomena:

Sve korištene fotografije su preuzete iz fotodokumentacije Hrvatskog pomorskog muzeja Split.